

336/1

KISWAHILI

Karatasi ya Kwanza

2024

Saa 2

MATIGO EXAMINATIONS BOARD

Uganda certificate of Education

KISWAHILI

Karatasi ya Kwanza

Insha na Ufupisho

Saa mbili

MAAGIZO KWA WATAHINIWA:

- *Karatasi hii ina sehemu; **mbili: A na B.***
- *Jibu maswali **mawili** kwa ujumla.*
- *Katika sehemu **A**, kuna maswali mawili. Chagua swali **moja.***
- *Sehemu **B** ni ya **lazima.***
- *Majibu yote yaandikwe kwenye karatasi uliyopewa.*
- *Swali la ziada halitasahihishwa.*
- *Nadhifisha mwandiko wako.*

SEHEMU A

UTUNZI WA INSHA

Ama

1. Watu wengi nchini hutumia miili yao kushiriki ngono bila kujali. Tatizo hili limesababisha madhara mengi nchini na idadi kubwa ya wanajamii huambukizwa ugonjwa hatari wa UKIMWI. Watu wengi wamekufa, wadogo kwa wakubwa, wavulana kwa wasichana na matajiri kwa maskini pia. Kuna haja ya kuyaokoa maisha ya wanajamii wa leo, kesho na miaka ijayo.

Andika insha ukipendekeza namna wanajamii wanavyoweza kujilinda kuambukizwa na ugonjwa wa UKIMWI. (Andika insha ukipendekeza njia za kutatua changamoto hilo)

Au

2. Muungano wa Jumuiya ya Afrika Mashariki una manufaa mengi sana kwa wananchi wa mataifa wanachama. Shuleni kwenu kuna vyama na vilabu vingi lakini hakujaanzishwa Kilabu ya Jumuiya ya Afrika Mashariki kama njia mojawapo ya kuhamasisha wanafunzi.

Wewe kama mwanafunzi mzalendo, andaa wasilisho lako kwa Mwalimu mkuu ukimwomba kuanzisha kilabu hii shuleni kwenu.

SEHEMU B UFUPISHO

3. *Kwa kutumia maneno **Themanini (80)**, eleza uzuri na ubaya wa runinga kama ilivyoelezwa katika taarifa.*

Runinga kama kifaa kingine chochote cha mawasiliano kina manufaa yake. Kwanza kabisa, ni nyenzo mwafaka ya kufundishia.

Vipindi vinavyopeperushwa katika runinga huwa na mafunzo kemkemu kwa mtu wa kila rika. Halikadhalika, runinga huweza kuleta vipindi ambavyo huwafahamisha watu mambo yanayoendelea katika mazingira yao na duniani.

Aidha, runinga ikitumika pamoja na michezo ya video huauni katika ukuzaji na ustawishaji wa stadi ya kujifundisha au kujielimisha.

Michezo ya video, hasa ya kielimu, huwafanya watu kujenga umakini pamoja na kuchua misuli ya ubongo na kuwafanya watu kuwa macho wanapofanya kazi. Fauka ya hayo, televisheni ni chemchemi bora ya kutumbuiza na kuchangamsha.

Hakuna mtu asiyependa kuchangamshwa.

Televisheni ni mojawapo ya vyombo mwafaka vya kutekeleza hayo kutokana na vipindi vyake. Uburudishaji huu huwa ni liwazo kutokana na shinikizo na migogoro tunayokabiliana nayo kila siku. Uburudishaji huu hupatikana kwa urahisi majumbani mwetu.

Vivyo hivyo, runinga hutumika kama nyenzo ya kuendeleza utamaduni, kaida na amali za jamii. Vingi vya vipindi vya runinga huwa ni kioo ambacho huakisi mikakati na amali za jamii.

Kwa upande mwingine, hakuna kizuri kisichokuwa na dosari.

Licha ya manufaa yake, televisheni imedhihirika kuwa na udhaifu wake. Kwanza, baadhi ya vipindi vya runinga na video hujumuisha ujumbe usio na maadili, kama vile matumizi ya nguvu za mabavu, ngono za kiholela, lugha isiyo ya adabu, ubaya wa kimavazi na maonevu ya rangi, dini, jinsia, kabila na utamaduni.

Si ajabu kuwa baadhi ya vijana wetu wanaiga baadhi ya mambo haya. Vijana wetu siku hizi wameingilia ulevi wa pombe na afyuni, ngono za mapema kabla ya ndoa na mavazi yanaowaacha takribani uchi wa mnyama.

Wengi wamekopa na kuyaiga haya kutoka katika runinga. Ukiwauliza wafanyacho, watakujiibu kuwa ni ustaarabu kwani wameupata katika runinga. Matumizi ya runinga na michezo ya video yasiyodhibitiwa huweza kuwa kikwazo cha mawasiliano bora miongoni mwa familia. Matumizi kama haya huwapa wanafamilia fursa ya kujitenga.

Imedhihirika kuwa runinga haichangii kujenga uhusiano bora wa kijamii.

Ukilinganisha na vyombo vingine vya burudani ambavyo hutoa nafasi ya watu kutangamana na kujenga uhusiano bora, televisheni haichangii haya. Badala yake, tajriba ya televisheni huwa ya kibinafsi. Hali hii inapotokea katika kiwango cha familia, televisheni inaweza kutenganisha wazazi na watoto wao.

Halikadhalika, runinga na video aghalabu hueneza maadili yasiyofaa. Mathalani, baadhi ya vipindi vya televisheni huendeleza hulka ya kuhadaa, ngono za kiholela, kuvunjika kwa ndoa, n.k.

Hulka hizi zisizoendeleza maadili ya kijamii huchukuliwa kama zinazofaa na zinazofuatwa na waliostaarabika. Huu ni upotovu.

Isitoshe, baadhi ya matangazo huhimiza matumizi ya dawa za kulevya kama tembo na sigara. Vitu hivi vinapotangazwa, hupambwa kwa hila na udanganyifu mwingi ambao huwavutia vijana na watoto wengi.

Si ajabu mtu anapouliza wanaotumia vileo hivi walivyoanza, watajiibu kutokana na athari za matangazo katika runinga na vyombo vingine.

Utafiti umeonyesha kuwa vipindi vya runinga na video ni chanzo cha matumizi ya nguvu za mabavu miongoni mwa wanafunzi. Wazazi wengi huchukulia vibonzo katika televisheni kuwa vinalenga kuburudisha tu na havina ubaya wowote.

Lakini ukweli ni kuwa vipindi vingi vya vibonzo hushirikisha matumizi ya hila na nguvu za mabavu. Haya huibusha hamu ya vijana na watoto huyaiga.

Kwa hivyo, ni muhimu wazazi na jamii kutambua madhara ya televisheni. Utambuzi huu utawafanya wawaelekeze vijana na watoto jinsi ya kutumia televisheni na video ili kuepukana na madhara yake.

MWISHO.